

Hnúj je náš poklad

Zuzana Geryková

“Jestli to funguje? Samozřejmě že ne,” tvrdil nekompromisně na počátku devadesátých let o biodynamickém zemědělství mladý zemědělský inženýr Zbyněk Ulčák. Dnes přiznává, že už si není tak jistý. Jeho někdejšímu postoji se vlastně ani není proč divit. Na první dojem (ačkoliv pro někoho nastalo) je biodynamické zemědělství poněkud duchařská záležitost.

Lidstvo se pokoušelo čarovat od pradávna. Jinak tomu není ani dnes. Spojovat však biologicko-dynamické zemědělství s okultními praktikami by bylo poněkud nespravedlivé a krátkozraké. Tato vyhraněná forma ekologického zemědělství začala vznikat ve dvacátých letech minulého století a stejně jako waldorfskou pedagogiku ho přivedl na svět rakouský myslitel a otec nauky zvané antroposofie Rudolf Steiner. Jak popisuje biodynamický zemědělec působící v Podkrkonoší Joachim Dutschke: “Steiner se díval hlouběji a viděl do toho, co je skryté. V jeho době se začínaly v zemědělství prosazovat chemické preparáty, on však cítil, že to není v pořádku.”

Co farma, to originál

Každý biodynamický statek je individualita. Rozdíly mezi nimi se však neodvíjí pouze od půdních poměrů, hladiny podzemní vody či typu podnebí. Záleží také na tom, jaké pěstuje rostliny a chová zvířata, a v neposlední řadě na lidech, kteří na něm hospodaří. “Každá farma má svoji historii a vývoj. Její organismus začíná v kosmu a pokračuje dolů přes lidi až pod zem k minerálním látkám,” dodává Joachim Dutschke.

Jeho hospodářství, kde praktikuje biodynamické zemědělství už dvanáct let, se rozkládá na sto osmdesáti hektarech půdy v podkrkonošské osadě Fořt, která je součástí vesnice Černý důl. Pan Dutschke se ale narodil v Německu. “Pracoval jsem v jednom výzkumném ústavu pro zemědělství. Jednou k nám přijeli komunisti z Československa s tím, že se chystají založit ekologickou farmu. Chtěli vidět, jak to funguje, a hledali informace. Tak jsem se dostal do Hájů nad Jizerou,” vypráví. Nakonec se ale usadil ve Fořtu.

Farma Kout – tak se jeho hospodářství jmenuje – má zřejmě dlouhou a zajímavou historii. Na pozemku stojí vedle několika hospodářských budov také oprýskaný zámeček s kašnou. U jeho vchodových dveří nelze přehlédnout starou ceduli zvěstující “Internát zemědělského učiliště”. O příjemný stín se starají košaté koruny starých kaštanů a lípy. Kout je dnes pravděpodobně jedinou fungující biodynamickou farmou u nás. Už na první pohled má své kouzlo a zvláště na městem postiženého člověka dýchá nezaměnitelnou bukolickou romantikou – zvláště když Dutschkeho mladší dcera chová v náruči slepici a chodí se s ní ukazovat návštěvě.

Vedle Joachima a jeho ženy, Švýcarky Agnes, zde pracují ještě čtyři lidé. Několik dalších, mezi nimi hlavně semilský lékař Pavel Kračuk s rodinou, pomáhá ve volném čase. “Někdo by mohl říct, že sem chodím relaxovat. Ale ono to tak není – ani když

se nad tím zamyslím s odstupem. Jdu sem proto, že to považuji za součást svého života,” vysvětluje se stejným zanícením, jako když hovoří o Steinerovi a antroposofii. Jeho manželka, také lékařka, vlastní farmu společně s Joachimem. “Ještě pár let nazpátek si totiž cizinci nemohli půdu na našem území kupovat, pouze pronajímat. Chtěli jsme předejít tomu, aby pozemky vykoupil někdo jiný a hospodařil tady konvenčně,” dodává.

“Očarovaná” hnojiva

I když v českých poměrech může biodynamické zemědělství působit trochu neukotveně, ve světě tomu tak zdaleka není. V Německu, Rakousku, Švýcarsku či Velké Británii je poměrně rozšířené. Má také kodifikované mezinárodní směrnice, které se překrývají s pravidly ekologického zemědělství, ale jsou ještě přísnější. Každý statek má tedy vedle biodynamického certifikátu zvaného Demeter i takzvanou zelenou zebru.

Ale teď to hlavní: v čem má Demeter navrch oproti BIO? Steinerovo pojetí farmy jako organismu má za následek to, že hospodářská zvířata dostávají přednostně krmivo vypěstované na místě, případně na jiném certifikovaném statku. Pro Kout tato podmínka znamená absolutní soběstačnost. “Kupujeme v podstatě akorát sůl,” říká Joachim. Holistický přístup se projevuje také netypickou pestrostí. Ve Fořtu mají osmdesát krav, prasata, koně, osla, kozu, slepice, psa, kočku, zeleninovou zahradu, čtyři druhy obilnin, melou mouku, vyrábí vložky, sýry a tvaroh, pečou chleba. Zdá se, že všechno se navzájem doplňuje nejen uvnitř, ale také při kontaktu s okolním světem přírody, zákazníků, vesnice, přátel... Pavel Kraťuk mi vysvětluje, že například přítomnost koní, byť nejsou využívány při práci, je pro zdraví farmy velmi důležitá.

Vůbec největší zvláštnost biodynamického zemědělství spočívá v používání neobvyklých léčivých preparátů, jimiž se “očkuje” hnojivo. Jejich receptury sepsal sám Steiner a na otázku, jak na ně přišel, mi Pavel Kraťuk odpovídá: “Měl schopnosti, které nemá každý člověk. Zvířata žijí, rostliny rostou – má to určitý důvod, do kterého on viděl.”

S preparáty, které si farmáři připravují sami, má zkušenost také již zmíněný Zbyněk Ulčák, dnes vedoucí katedry humanitní environmentalistiky na Fakultě sociálních studií v Brně. Na počátku devadesátých let totiž strávil několik měsíců coby praktikant na biodynamických farmách ve Velké Británii. “Třeba přípravek na podporu růstu podzemních částí rostlin se vyrábí tak, že naplníte kravské rohy hustším kravským lejmem a na podzim je zakopete do země, kde je necháte do jara fermentovat. Jednu lžičku vzniklé hmoty pak rozmícháte asi ve sto litrech vody. Je důležité, abyste ve vodě vytvářeli vír – údajně jím vstupují do přípravku kosmické síly. Roztok se nakonec rozstříkuje po velkých kapkách na pole,” dovídám se.

Jiný preparát se zase připravuje tak, že se rohy naplní horským křišťálem – skrz něj mají rovněž působit kosmické síly. Vyrábí se také jakési heřmánkové klobásky, kterými se vylepšuje kompost. V jiné směsi nesmí chybět močový měchýř z jelena. Často se pracuje s léčivými rostlinami. “Vždy spojujeme rostlinu s tkání zvířete. Přípravky se používají jako homeopatikum, řeklo by se, že ve fyzicky zanedbatelných dávkách,” říká Joachim Dutschke.

Na můj všelijaký výraz při diskusi o preparátech Pavel Kraťuk odvětlí: “Nemyslete, my máme taky otázky.” Zřejmě patří k lidem, kteří nemají problém s tím, že ve světě se dějí věci, do kterých nevidíme. Jako lékař nachází mezi statkem a lidským organismem jasnou paralelu – hospodařením ho můžete udržovat ve zdravém stavu, nebo určité věci léčit a napravovat.

Za plotem svět nekončí

Aby to náhodou nebylo jednoduché, biodynamičtí statkáři se řídí kalendářem, který radí, jak pracovat na zahradě a na poli v návaznosti na postavení planet. Takzvaný kalendář výsevních dnů je samozřejmě každý rok odlišný a co do časování velmi podrobný – může v něm například stát, že v určitý den začínají nejlepší podmínky pro vysazování kořenové zeleniny až v pozdním odpoledni.

Zajímá mě, jak se na Joachimovo “čarování” tváří místní. “Právě že to berou normálně. Otázky, které znám z Německa: jak to může fungovat, když tam dáš jen takové malé množství a stříkáš to na obrovské pole? Nebo: co to má za smysl? To jsem tady ještě neslyšel,” vypráví a mě napadá, zda jsou sousedé opravdu tak v pohodě, nebo si podobné řeči nechávají za zavřené dveře. “Možná,” připouští bez okolků. Pavel Kraťuk si myslí, že starším lidem je Joachimovo hospodaření sympatické proto, že jim připomíná, jak pracovali jejich předci. Mladší generace si podle něj začíná uvědomovat špatný stav dnešního zemědělství a oceňuje snahu dělat věci jinak.

Ptám se pana Dutschkeho, zda hraje nějakou roli skutečnost, že je cizinec. “Sem do Fořtu přišli všichni jako cizinci. Bývaly tady Sudety. Ale třeba Háje, kde jsem pobýval dřív, jsou čistě česká vesnice a tam, když slyšeli cizince, měli problém. Tady ne,” vzpomíná Joachim.

Zatímco poslouchám jeho vyprávění, zdá se mi, že si své sousedy mohl získat přístupem k prostředí vesnice. Patří totiž k lidem, kterým není jedno, co se děje za jejich plotem. “Když jsem tady začínal, lidi neměli zájem udělat něco hezkého. Kostel a hřbitov se rozpadaly, všechno zarůstalo, samý odpad... Hrůza. Každý si tam akorát nakradl cihly a podobně. Společně s učiteli, kteří k nám jezdili s waldorfskými třídami na praxe, jsme to začali uklízet. Když ostatní z vesnice viděli, že to neděláme jen pro sebe, začali taky pomáhat.”

Joachim Dutschke působí jako otevřený, tolerantní a pozitivní člověk. Hovoří-li o tom, jak na jeho farmě hospodařili komunisté, neprská ani neodsuzuje. Naopak najde i drobná pozitiva: “S něčím jsem i spokojený. Komunisti nechávali spoustu věcí, jak jsou, takže třeba potok, co kříží náš katastr, si dodnes svobodně meandruje. Ale je to spíš náhoda.”

Distribuční zkratka

Smysl obdělávání půdy se však naplňuje ve chvíli, kdy má farma zákazníky. Pod Krkonošemi pracují na způsobu distribuce do bedýnek. “Máme něco mezi třiceti čtyřiceti rodinami stálých zákazníků – říkáme jim abonenti – a ti si objednávají produkty přes internet. My jim je pak přivezeme ve smluvenou dobu do Semil nebo do Prahy. Funguje to velice dobře,” popisuje Pavel Kraťuk systém, který vymyslel.

Vysvětluje, že ideálním stavem by bylo jakési společenství širokého okruhu lidí a farmy, kde jedna část slouží druhé. Farma poskytuje potraviny, lidé práci.

Zatím je ale výtěžek z prodeje abonentům spíš bezvýznamný. Podstatná část obilí a obilných produktů z Koutu se prodává do Německa, část masa se dostane bez BIO či Demeter certifikátu do konvenčních řeznictví. Hlavní zdroj prostředků představují dotace. “Nemůžete provozovat zdravé zemědělství a vydělávat, to nejde. Nemůžete nás ani srovnávat s výrobcí aut nebo nábytku. Oni prostě spočítají hodiny, materiál... a vyjde jim cena. Zemědělství musí být obecně prospěšné. Nejde to dělat k obohacení,” dodává Joachim.

Že by na tom něco bylo?

Vraťme se ale na začátek tohoto článku, kde Zbyněk Ulčák připouští, že biodynamické zemědělství může mít něco do sebe. “Steiner navázal na tradiční a osvědčené principy hospodaření, například střídání plodin,” vysvětluje s tím, že se jedná o dokonale udržitelnou metodu.

Existují také závěry statistických měření, které dokazují, že vysazování semínek podle výsevního kalendáře má v mnoha ohledech lepší výsledky. “I jeden můj známý má takovou zkušenost, že pokud sklízí jablka podle výsevního kalendáře, může je uskladňovat daleko déle.” Podle Ulčáka se tyto věci možná dají logicky vysvětlit: “Příliv a odliv souvisí s tím, že měsíc zvedá hladinu moří. Nejinak je tomu u podzemní vody. Takže semínka mohou lépe klíčit.”

Další testy – nepřekvapivě – prokazují, že oproti chemizovanému zemědělství mají biodynamičtí hospodáři nižší výnosy. Ale co je zajímavé z hlediska kvality vypěstovaných plodin, například v obilí se projevila až v pekařských hodnotách. Dále se ukázalo, že u laboratorních zvířat krmených biodynamicky pěstovanými plodinami zůstává zdravější i několik generací jejich potomků krmených obyčejnou stravou.

Biologicko-dynamické zemědělství má své příznivce i odpůrce. Kritiku můžete najít například na internetových stránkách českého klubu skeptiků Sysifos. I řada ekologických zemědělců na toto téma odpovídá úšklebkem. “Já o tom hovořím odlehčeně, ale shazovat to nechci,” doplňuje Zbyněk Ulčák.

Dřina i harmonie

S biodynamickým zemědělstvím u nás v minulých letech koketovalo či jinak sympatizovalo mnohem víc lidí než dnes. “Brzy ale zjistili, že to není jednoduché, že nemají výsledky, a nechali toho,” vzpomíná Joachim Dutschke.

Nejen proto ale působí Kout jako ostrůvek v oceánu. Ne často se ocitnete na místě, které působí v tolika ohledech harmonicky. Jistěže obdělávání půdy je dřina a mnohem víc než o zaměstnání jde o životní styl. Ovšem ani manažeři v oblecích ze skleněných kancelářských budov se zrovna nevlákejí, stejně jako ženy za pokladnami v supermarketech, a vůbec spousta jiných lidí. Kdo z nich ale usedá k obědu společně s celou rodinou, před jídlem poděkuje slunci za úrodu, uchopí se v kruhu za ruce a popřeje si dobrou chuť? Kolik manažerů se jezdí regenerovat na venkov? I

kdyby se biodynamické zemědělství v kvalitě výpěstků nelišilo od průmyslového, hádám, že v něm panují zdravější vztahy.